

Hiszem vagy tudom?

Szerk. Dombi Péter. Typotex Kiadó, Budapest, 2008. 207 lap

A könyv nem általában a hit (a vallásos hit) és a tudás (a tudomány) viszonyáról szól, hanem egyes konkrét kérdésekről (ezeket lásd később), amelyekről általában két (esetleg három) többé-kevésbé eltérő világnézeti tudós (szakember) fejt ki a véleményét. Közben hallgatói kérdések és moderátori megállapítások, összefoglalások is szerepelnek (a moderátor feltehetőleg a kötet szerkesztője volt, de ez nincs jelölve a könyvben). A tanulmányok eredetileg előadás formájában hangzottak el a Szegedi Tudományegyetem, illetve a Bécsi Magyar Diákok Egyesülete által szervezett vitaesteken.

Végül is hat tanulmányról van szó, de ez valójában öt témakört jelent, mert az első két írás ugyanarról a témáról szól és ugyanaz a címe is: „Véletlen vagy teremtés, avagy kockázik-e az Isten?” A szerzők pedig az első esetben *E. Szabó László* (tudományfilozófus) és *Weissmahr Béla* (jezsuita filozófus), illetve a másodiknál *Kampis György* (tudományfilozófus) és *Tóth Mihály* (filozófus). *E. Szabó László* szerint a tudományt az „igaz-téves” kategóriapár, míg a vallást és a moralitást a „jó-rossz” jellemzi, míg Weissmahr véleménye, hogy „...az igazság a legalapvetőbb érték az ember számára”. „Itt tehát az igaz és a jó egybeesik. Azt persze elismerem, hogy az igaz és téves kérdését a jó és rossz kérdésétől a részlettudományok terén meg kell különböztetni.” Ezen vélemény szerint tehát az igaz-téves és a jó-rossz nincsenek annyira külön síkban, annyira távol egymástól, akkor se, ha a két kategória-páros, ill. a velük való fog-

lalkozás nem ugyanaz. Másrészt *Szabó* szerint bizonyos értelemben a modern fizika eredményeinek félremagyarázása, hogy azok visszavezetnek a vallásos világnézethez. *Weissmahr* ezzel lényegében egyetért és az un. antropikus elmélet, amely szerint – röviden szólva – az egész világmindenség törvényei úgy lettek kialakítva, hogy az ember megjelenhessen, „sem hatja meg”. Érdekes megállapítást tesz különben arról, hogy „kényszerítő erejű bizonyítás” nincs a filozófiában, t.i. a bizonyítás a premisszákat elfogadásán nyugszik. Mindezen túlmenően azonban megállapíthatjuk, hogy tulajdonképpen egyik vitatkozó fél sem ad igazán kézenfekvő feleletet a fejezet címében felvetett kérdésre.

A szóban forgó kérdésre különben a következő, ugyanolyan című tanulmányban *Tóth Mihály* azt a meglepő feleletet fogalmazza meg, hogy „...Einstein ugyan nem tudta elképzelni, hogy Isten kockajátékos, viszont léteznek a huszadik század teológiai gondolkodásában olyan feltevések, amelyek az Istennek a világgal való kapcsolatát el tudják képzelni egy játékos módjára...”, persze – hangsúlyozza a továbbiakban – pozitív értelemben. *Kampis* többször visszatérve a keleti vallásokra kifejti, hogy számos olyan kérdést, amellyel mi birkózunk, nem is lehet, nem is érdemes feltenni náluk.

A vita folyamán mindketten figyelemreméltó megjegyzéseket tesznek a tudományra vonatkozólag. *Kampis* szerint: „A tudományfilozófia a természettudományokat egy kicsit másként nézi, mint a

természettudományok általában önmagukat. Ebből számtalan feszültség keletkezik, a természettudósok azt gondolják, hogy ők már csak tudják, kicsodák, micsodák, azt hiszik, hogy saját magukat ismerik a legjobban”. Ezzel kapcsolatban viszont minden bizonnyal igaza van Feyeraabendnek, hogy (a természettudósok – B.D.) nem sokat törődnek azzal, hogy mit állapítanak meg róluk a tudományfilozófusok, mint ahogy a madarakat se befolyásolja az ornitológusok véleménye. *Tóth Mihály* viszont a következőket hangsúlyozza a tudománnyal kapcsolatban: „A tudomány valódi igazságainak az egyik legfőbb ismérve az, hogy önkorrekcióra képesek. Amikor egy tudós vagy egy tudományos közösség elkezd a tudományos igazságokat zárt, kizárólagos igazságként hirdetni, akkor abban a pillanatban megszűnik az én szememben tudományos közösség lenni.” Az „önkorrekció”, mint a tudomány egyik lényegi ismérve különben *Karl Popper* tudományfilozófiájában is lényeges szerepet kap.

Közben *Kampis* részéről további érdekes megállapítások is megfogalmazásra kerülnek. Éspedig: „...az *anti*-technokultúrának a prófétái ugyanazon a számítógépen írják az *anticikkeiket*, mint a *prokultúrának* a szószólói. Ugyanazon a repülőgépen utaznak konferenciára, hogy szidják ezt az egész világot.” Illetve, hogy „...a gazdag országokban az kerül sok pénzbe, ami régebben ingyen volt: a tiszta levegő, a tiszta víz, a nyugodt környezet, az, hogy a zöldben éljél állatok és növények között.”

A következő tanulmány („Elmosta-e az özönvíz az evolúciót? Darwinizmus és (neo)kreacionizmus”) szerzői *Kókay József* (geológus), *Szónoky Miklós* (geológus) és – már az előző vitában is szereplő – *Tóth Mihály* (filozófus). A kreáci-

onizmus különben egy Amerikából elindult mozgalom, amely szerint a bibliát betű szerint kell érteni, így a teremtéstörténetet is.

A vitakozók meglehetősen egyetértenek abban, hogy a bibliai „...szövegek eredeti szándékukat tekintve nem természettudományos leírásnak készültek, és nem is valamiféle csodálatos emlékezet révén az ősidők óta megőrzött krónikát tárnak elénk, hanem egy teológiai tanítást.” (*Tóth Mihály*) „A bibliai történeteknek, mint az özönvíznek is, mindig erkölcsi mondanivalójuk van az emberek számára.” (*Szónoky Miklós*) Megegyeznek tehát abban, hogy az evolúció a természettudomány területe, az un. teremtés tan pedig teológiai tanítás. Az pedig nagyon fontos, ahogy *Tóth Mihály* megállapítja, hogy: „Nincsen olyan egyházi kijelentés, ami tagadná akár az evolúció, akár más elmélet létjogosultságát. Mindazonáltal ahogyan II. János Pál pápa nyilatkozott a kérdéstről 1996-ban, az szerintem éppen ellentétes értelemben volt szerencsétlen megfogalmazás, mert ha jól emlékszem, valami olyasmit mondott, hogy a Katolikus Egyház szerint az evolúció már több mint tudományos feltevés.”

A *Kókay József* által megfogalmazott következő megállapítást pedig szinte „köbe is lehetne vésni”. Eszerint: tévedés azt hinni, „...hogy a természettudományok által feltárt adatokat, felállított elméleteket a vallásos hit segítségével lehet megrostálni, elbírálni. Ez ugyanolyan tévedés, mint az ellenkezője, mikor természettudományokra hivatkozva akarnak hitbeli kérdések között eligazodni.” A következő tanulmánynak egy szerzője van: *Bölcскеi Gusztáv* (teológus), aki rotetáns etika szempontjából közelíti meg a kérdést („Hit és tudomány viszonya protestáns etikai nézőpontból”).

A teológia és a természettudomány kapcsolatát szerinte három különböző tipológia fejezi ki. A *restriktív* a két területet mereven szétválasztva kezeli, az *expanzív* a természettudomány módszereivel próbálkozik a teológiában is, végül a *közvetítő* elismeri a két terület öntörvényűségét, de törekszik a kölcsönös megértésre. A szerző ezzel a harmadik típussal ért egyet: „...a teológia ne közelítsen előítéllettel a tudományos eredmények világa felé, de ugyanezt várhatjuk el a másik oldaltól is.” Végül elgondolkodtató az a megállapítása, hogy „...azt sem lehet bizonyítani, hogy a középkor világgépe vagy ideológiája geocentrikus lett volna. Ha már egyáltalán beszélünk valamilyen centrikus világgépről a középkorban, akkor az sokkal inkább teocentrikus volt...”

Czeizel Endre (orvos-genetikus) és *Somfai Béla* (jezsuita erkölcszociológus és bioetikus) vitaestjéből született a kötet legterjedelmesebb tanulmánya. („Etika és genetika, avagy meddig és ne tovább?”). Megállapíthatjuk, hogy mindkét szerző esetében a maguk szempontjából nem csak érdekes, de kifejezetten meglepő, nem várt kijelentések is elhangzanak. Pl. a gyermek nemének megválasztásával kapcsolatban azt írja *Czeizel*, hogy ez nálunk tényleg hasznos lehetne, de más társadalmakban egy ilyen lehetőség igen nagy veszéllyel járhat. Indiában egy felmérés szerint 1000 nőből 996 fiút akarna, Kínában pedig mióta csak egy gyerek engedélyezett egy családban 100 lányra 111 fiú esik, a normális körülmények között szokásos 106 helyett.

Ugyancsak *Czeizel* írja a következőket: „A hetvenes években, amikor televíziós lehetőséget kaptam, magam is azt hittem, hogy a magzati diagnosztika hatalmas előrelépés. Mostanában azonban havonta 5-10, huszadik hét körüli rendellenes magzat elpusztításához kell asszisz-

tálnom, és ez egyre nagyobb lelki terhet jelent.” Még ezen is túlmutat következő megállapítása, ill. megjegyzése: „...megengedhetetlen balgaság azt kimondani, hogy a szülőknek nincs joguk fogyatékos magzat világra hozásához.” „...ha Magyarországon kiderül a magzatról, hogy Down-kóros, akkor a szülőknek csak 3 százaléka tartja meg. Az Egyesült Királyságban viszont ez az arány 16 százalék. Ők az én szememben sokat nőttek, mivel jobban tisztelik az emberi életet és a fogyatékosokat is képesnek tartják a társadalomba való beilleszkedésre.”

Nagyon fontos, amit *Czeizel* az un. magzatvédő vitaminokról mond. Ezekkel a születendő gyerek idegrendszeri károsodásainak mintegy 90%-át, de a súlyos rendellenességeknek is legalább egyharmadát ki lehetne védeni, de míg ezek felfedezése esetén a magzatkorban a terhességmegszakítást támogatja hazánkban az egészségbiztosító, a vitamin kezelést nem. Fontos még, hogy ez utóbbi akkor igazán hatásos, ha már a fogamzás előtt elkezdik.

Nem kevésbé meglepő dolgokat olvashatunk *Somfai Bélánál*. Így: „...az egyik legfontosabb orvosi eredmény volt a fertőző betegségek terjedésének megfékezése tiszta víz és szanitáció segítségével. Ugyanakkor ez a két tényező játszott nagyon fontos szerepet az azóta kialakult népességrobbanásban.”

Még megdöbbenőbb a következő álláspontja. Van olyan eset, hogy „...a családnak a történelméből heterológ inszeminációval, azaz a házasságon kívülről származó ondósejtekkel ki lehetne iktatni...az öröklött rendellenességet, az ő történelmüknek ezt a nagyon sötét oldalát. Ez kivételes eset. Ebben én személy szerint semmiféle nehézséget nem látok. Megfelelő beleejegyzés az adományozó és a befogadó házastársak és családtagjaik

részéről persze szükséges lenne. Ezt hajlandó vagyok megvédeni a katolikus állásponttal szemben is. Az erkölcsi szabályok alóli kivételek lehetősége visszamegy szent Tamásra és a korábbi erkölcsi-ideológiai gondolkodásmódra.”

Talán még megdöbbenőbb *Somfai* álláspontja azzal kapcsolatban, hogy mikor válik az embrió emberré. Itt azt hangsúlyozza, hogy az erkölcsi megtételésnek is változnia kell, az új tudományos eredmények fényében, a tudományos álláspont változásával. Egyik felfogás szerint az emberré válás az ivarsejtek egyesülése pillanatától következik be. „...II. János Pál és a Pápai Életvédő Tanács egy ideig azt is mondta, hogy a fogamzás pillanatától létrejön a személy. Ezt a megállapítást azonban ma már nem lehet hallani hivatalos egyházi nyilatkozatokban.” A másik vélemény a következő: „Lényeges különbség van az emberi státusz kérdésében az anya testén belül fejlődő élet és a testen kívül létrehozott élet között. Az embrió, amit nem ültetnek vissza az anyaméhbe, 14-21 napon belül elpusztul. Ahhoz tehát, hogy valaki a személylé válás útjára lépjen, az anyjával intenzív kapcsolatba kell kerülnie. Ez az intenzív kapcsolat a fogamzás folyamatának lezáródásával 14-15 nap alatt alakul ki. Kezdőpontja vitatott, a tudományos világ által elfogadott 15 napos határvonal indokoltabb álláspont, mint az mondani, hogy az ivar-

sejtek egyesülésével létrejövő sejtmagban kialakuló genetikai információ meghatározza az egyediséget.”

Mindezek után érthető *Czeizel* Somfai-ra vonatkozó megjegyzése, amely szerint „...sokkal nehezebb vitatkozni vele, hiszen nézeteink sokkal közelebb állnak egymáshoz.”

Az utolsó vitaest résztvevői *Lányi András* (filozófus, humánökológus) és *Papp Sándor* (környezetkémikus), a vita tárgya pedig korunk nagyon aktuális problémája: a környezetvédelem („Ökológia és kereszténység.”). A szerzők („vitatkozók”) lényegében egyetértenek abban, hogy: „Minden korábbi civilizációs korszakhoz képest három döntő változáson ment keresztül a huszadik században az euro-amerikai emberiség. Törekedtünk arra, hogy tétlenek lehessünk, magányosak lehessünk, és tudatlanok maradjunk.” (*Lányi András*) A kiutat keresve viszont „...az emberi létezés értelmét és célját újra kellene fogalmazni, ami vagy új elképzelések megfogalmazását jelentené, vagy egy kicsit vissza kellene nyúlni a tradíciókhoz, és megtalálni azt, ami ebbe az irányba vezetheti az embert.” (*Papp Sándor*).

A kitűnő és gondolkodásra serkentő könyv névmutatóval és a szerzőkre vonatkozó rövid információval zárul.

Berényi Dénes

Simon Singh: A Nagy Bumm

Park Könyvkiadó, Budapest, 2007. 623 lap

Jól ismert, hogy a 20. század gyökeresen átalakította a természetre vonatkozó ismereteinket. Ezzel kapcsolatban az ember elsősorban a relativitáselméletre, a kvantummechanikára meg a káoszelméletre kell, hogy gondoljon, nem be-

szélve a genetikáról és a biológia más „forradalmi” eredményeiről. Ebbe a sorba illeszkedik be az ősrobbanás-elmélet is, amely természetesen nem független az előzőktől.

Messziről és széles horizonttal indul a